

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни

“ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА”
(для бакалаврів, молодших спеціалістів)

Київ

ДП «Видавничий дім «Персонал»

2009

Підготовлено професором кафедри історії та теорії держави і права
В. М. Івановим

Затверджено на засіданні кафедри історії та теорії держави і права
(протокол № 11 від 19.06.08)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Іванов В. М. Навчальна програма дисципліни “Історія держави і права України” (для бакалаврів, молодших спеціалістів). — К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. — 42 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, тематичний план, зміст дисципліни “Історія держави і права України”, вказівки до виконання контрольних робіт, теми контрольних робіт, контрольні питання, а також список літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП), 2009
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2009

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Історія цивілізації, що склалася на теренах сучасної України, сягає сивої давнини. В умовах розбудови української держави значно зростає потреба у вивченні нашого минулого, стрижнем якого є проблема державності і права.

Мета вивчення курсу “Історія держави і права України” полягає в тому, щоб дати майбутнім юристам знання про загальні закономірності і характерні особливості виникнення, функціонування, зміни різних типів і форм держави і права українського народу на всіх етапах його розвитку.

Місце історії держави і права України в навчальному процесі визначається її значенням як:

- суспільно-політичної науки (вивчає такі суспільно-політичні явища, як держава і право);
- юридичної науки (вивчає правові аспекти суспільного життя);
- історичної науки (вивчає державно-правові явища в їхньому історичному розвитку).

“Історія держави і права України” є фундаментальною навчальною дисципліною підготовки бакалаврів і спеціалістів права.

Вивчення історії держави і права України тісно пов’язано з набуттям знань із суміжних навчальних дисциплін (“Історія України”, “Теорія держави і права”, “Історія держави і права зарубіжних країн”, “Історія вчень про державу й право”, “Конституційне право України” та ін.).

Згідно з навчальним планом Інституту права Міжрегіональної академії управління персоналом цей предмет вивчається на 1-му курсі протягом I і II семестрів.

Завдання навчальної дисципліни полягає в наданні майбутнім юристам

знань:

- предмета, завдань, періодизації курсу “Історія держави і права України”;
- закономірностей еволюції суспільного ладу на різних етапах розвитку української державності;
- закономірностей і характерних особливостей історичного розвитку систем органів державної влади, центрального й місцевого управління, суду, правоохоронних органів в Україні;

- джерел, кодифікацій, еволюції галузей українського права на всіх етапах історичного розвитку;

емінь:

- пізнавати та пояснювати історію державно-правового розвитку України;
- використовувати історичний досвід українського державно- і правотворення в практичній діяльності;
- спираючись на принцип історизму, наукові методи пізнання, аналізувати джерела українського права;
- на основі історико-правових знань удосконалювати національну свідомість, правову культуру, розуміти значення державно-правових інститутів у житті суспільства.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
дисципліни
“ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ”

№ пор.	Назва змістового модуля і теми
1	2
1 2	Змістовий модуль I. Вступ до курсу. Початок державно-правового розвитку на теренах України Вступ до курсу “Історія держави і права України” Рабовласницькі державні утворення і їх право на території Північного Причорномор’я і Приазов’я (VII ст. до н. е. — III ст. н. е.)
3 4 5	Змістовий модуль II. Давньоруська держава і право Ранньофеодальна держава Київська Русь (VII – перша пол. XIII ст.) Право Київської Русі Галицько-Волинська держава та її право (XIII – друга пол. XIV ст.)
6	Змістовий модуль III. Держава і права литовсько-польської доби Литовсько-Руська держава та її право (друга пол. XIV – середина XVI ст.)

1	2
7	Суспільно-політичний лад і право на українських землях у складі Речі Посполитої (друга пол. XVI – середина XVII ст.)
8 9 10	<p>Змістовий модуль IV. Держава і право козацької доби</p> <p>Запорізька Січ, її військово-адміністративний устрій та право</p> <p>Українська держава і право в роки Визвольної війни 1648–1654 рр.</p> <p>Українська гетьманська держава і право (середина XVII – кінець XVIII ст.)</p>
11 12	<p>Змістовий модуль V. Держава і право у XIX – на поч. XX ст.</p> <p>Суспільно-політичний устрій та право на українських землях у складі Російської імперії (XIX – поч. XX ст.)</p> <p>Суспільно-політичний устрій та право на українських землях у складі Австро-Угорщини (XIX – поч. XX ст.)</p>
13 14 15 16	<p>Змістовий модуль VI. Відродження української національної держави і права</p> <p>Державний лад і право Української Народної Республіки</p> <p>Держава і право за гетьманату П. Скоропадського</p> <p>УНР часів Директорії та її право</p> <p>Західноукраїнська Народна Республіка та її право</p>
17 18 19 20 21	<p>Змістовий модуль VII. Радянська держава і право України</p> <p>Утворення радянської держави і права в Україні (1917–1920 рр.)</p> <p>Державно-правовий розвиток України в умовах нової економічної політики (1921–1929 рр.)</p> <p>Держава і право України в період тоталітарно-репресивного режиму (1929–1939 рр.)</p> <p>Держава і право України в роки Другої світової війни (1939–1941 рр.)</p> <p>Державно-правове будівництво в УРСР у повоєнні роки та у період “десталінізації” (1945 р. – середина 1960-х років)</p>

1	2
22	Держава і право України у період уповільнення темпів суспільного розвитку і “застою” (середина 1960-х – середина 1980-х років)
23	Держава і право України в період “перебудови” (1985–1991 рр.)
	Змістовий модуль VIII. Розбудова та розвиток сучасної української держави і права
24	Держава і право України на сучасному етапі
Разом годин: 189	

ЗМІСТ
дисципліни
“ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ”

Змістовий модуль I. Вступ до курсу. Початок державно-правового розвитку на теренах України

Тема 1. Вступ до курсу “Історія держави і права України”

Історія держави і права України як наука та навчальна дисципліна: об’єкт дослідження та предмет вивчення. Мета та завдання курсу. Місце та значення історії держави і права України у системі юридичних, історичних наук. Її зв’язок із теорією держави і права, історією держави і права зарубіжних країн, історією вчень про державу і право, конституційним правом України, галузями українського права.

Функції історії держави і права України. Принципи та методи пізнання історико-правових явищ.

Періодизація навчального курсу. Історіографія, джерела історії держави і права України. Аналіз наукової та навчальної літератури. Критика фальсифікацій історії держави і права українського народу.

Організація навчального процесу з історії держави і права України.

Література [27–36; 39–41; 43; 65]

Тема 2. Рабовласницькі державні утворення та їх право на території Північного Причорномор'я і Приазов'я (VII ст. до н. е. – III ст. н. е.)

Розклад первіснообщинного ладу і родоплемінної організації суспільства, становлення класового суспільства на території Північного Причорномор'я і Приазов'я.

Виникнення і розвиток Скіфської рабовласницької держави, її соціально-політичний устрій. Джерела та основні риси права Скіфського царства.

Грецька колонізація Причорномор'я. Суспільно-політичний устрій античних міст-держав: Ольвія, Пантікапей, Тіра, Феодосія, Херсонес та ін. Принципова відмінність державного устрою античних полісів від Скіфії. Джерела та основні риси права античних полісів Північного Причорномор'я.

Умови утворення Боспорської держави та процес перетворення його на царство. Джерела та основні риси права Боспорської держави.

Історичне значення стародавніх державних утворень Північного Причорномор'я і Приазов'я.

Література [7; 27–34; 39; 40; 51]

Змістовий модуль II. Давньоруська держава і право

Тема 3. Ранньофеодальна держава Київська Русь (VII – перша пол. XIII ст.)

Розселення східних слов'ян на території України. Суспільно-політичний розвиток східних слов'ян від військово-демократичної організації племен до ранньофеодальної держави. Союзи племен, міжплемінний військово-політичний союз антів “Антське царство” (кін. IV – поч. VII ст.). Об'єднання союзів племен і створення союзу союзів слов'янських племен під назвою “Русь” (VII ст.). Утворення ядра давньоруської державності – своєрідної федерації князівств “Руська земля” (VIII–IX ст.). Об'єднання південного та північного ранньодержавних утворень у Давньоруську державу з центром у Києві. Внутрішні та зовнішні фактори консолідації слов'янських земель. Етапи державно-правового розвитку Київської Русі. Теорії походження Київської Русі, наукова неспроможність норманської теорії та полі-

тичної доктрини пантюркизму щодо походження державності у східних слов'ян.

Суспільний лад. Панівна верхівка суспільства: Великий князь, місцеві князі, бояри, вище духовенство. Великокнязівський домен, володіння місцевих князів, бояр, церковне землеволодіння. Правове становище вільного, напівзалежного та феодално залежного населення. Смерди, рядовичі, закупи, холопи, челядь. Особливості правового становища ізгоїв. Відмінності у правовому становищі соціальних груп міського населення.

Державний лад. Центральні органи влади й управління: великий князь, боярська рада, князівські з'їзди (снєми), віче. Реформи Володимира Великого. Десяткова та двірсько-вотчинна системи управління територіями. Посадники, намісники, волостелі, тіуни, вірники та ін. Система “кормління” посадових осіб. Сільська територіальна община — верв. Церква. Податкова система та військова організація. Система судових органів.

Література [17; 27–41; 47; 49; 65; 68; 75; 84]

Тема 4. Право Київської Русі

Становлення права у східних слов'ян. Джерела давньоруського права. Поняття звичаєвого права та його характеристика. Княже законодавство: договори князів між собою, договори князів із народом, княжі устави, грамоти, уроки. Русько-Візантійські договори. Закон Руський. Церковне законодавство: устави князів Володимира Святославича та Ярослава Мудрого, збірники права “Номоканон”, “Кормча книга”. Питання рецепції Візантійського права.

Руська правда — видатна пам'ятка давньоруського права. Списки Руської правди. Порівняльний аналіз змісту її редакцій (Короткої, Поширеної, Скороченої). Вплив Руської правди на подальший розвиток права українського та інших народів.

Характерні риси давньоруського права. Зміст права власності. Розвиток зобов'язального права. Види і форми договорів. Зміст спадкового права. Шлюбно-сімейне право. Поняття і види злочинів. Мета і система покарань.

Характеристика судового процесу. Основні процесуальні дії, види доказів.

Література [12; 26–41; 49; 65; 68; 76; 81; 93]

Тема 5. Галицько-Волинська держава та її право (XIII – друга пол. XV ст.)

Особливості державно-правового розвитку українського народу в період політичної роздробленості. Утворення та розквіт Галицько-Волинського князівства як центру об'єднання земель південно-західної Русі. Значення Галицько-Волинської держави як спадкоємиці державно-правової традиції Київської Русі.

Суспільний лад. Князі. Бояри. Боярська аристократія – могутня економічна та політична основа феодального класу Галичини. Служили феодали. Духовенство. Соціальні особливості сільського населення. Вплив бурхливого розвитку міст на соціальний склад міського населення.

Державний устрій. Верховна влада князя та її обмежений характер. Дуумвірат на Галицько-Волинській землі. Боярська рада як орган впливу боярської олігархії. Князівські з'їзди (снеми). Віче. Прискорене переростання десяткової системи управління у двірсько-вотчинну. Двірський, канцлер, стольник, збройник, отроки, дитячі та ін. Міське управління. Посадники, волостелі, старости та ін. Судова система. Церква. Військо.

Особливості правової системи. Джерела права. Звичаєве право. Руська правда. Князівське законодавство: князівські грамоти, заповіти, статuti, договори тощо. Грамота князя Івана Ростиславовича 1134 р. “Рукописання” (заповіт) князя Володимира Васильковича 1287 р. Статутна грамота князя Мстислава Даниловича 1289 р. Церковне законодавство. Магдебурзьке право на західноукраїнських землях.

Література [6; 26–41; 63; 64; 82]

Змістовий модуль III. Держава і права литовсько-польської доби

Тема 6. Литовсько-Руська держава та її право (друга пол. XIV–XVI ст.)

Утворення Литовської держави. Передумови та процес приєднання українських земель до Великого князівства Литовського; аналіз розбіжностей у наукових оцінках характеру цього приєднання. Ліквідація автономії українських земель та перетворення їх на воєводства

у складі Великого князівства Литовського. Польсько-литовські унії: Кревська 1385 р., Городельська 1413 р., Люблінська 1569 р. Зміни у правовому статусі українських земель.

Суспільний лад. Князі, магнати, пани-бояри. Становлення шляхти та підвищення її соціального статусу. Правове оформлення зрівняння шляхти у правах із магнатами. Постанова сейму 1552 р. про “вивід шляхти”. “Устава на волоки” 1557 р. Духовенство. Зміни у правовому становищі міщанства. Селяни: особисто вільні, напіввільні, невільники. Подальша соціальна диференціація селянства (“тяглові”, “службові”, “селяни-ремісники, “чиншові”) та особливості їхнього соціально-правового статусу.

Державний устрій. Великий князь. Удільні князі та їх перетворення у підданих Великого князя (привілей 1434 р.). Пани-рада, збільшення її компетенції (привілей 1506 р.) Трансформація феодальних з'їздів у Вальний (загальний) сейм. Склад та компетенція Великого вального сейму. Центральне управління: маршалки (земський, двірський), канцлер, підканцлер, підскарбії (земський, двірський), гетьмани (земський, польний) та ін. Місцеве управління: намісники, воеводи, каштеляни, старости та ін.

Судова система. Великокнязівський суд. Провінційні суди. Феодальні (доменіальні) суди. Церковні суди. Копні (громадські) суди. Судова система за реформою 1564 р.: гродські (замкові), земські (шляхетські трибунали), підкоморські суди.

Джерела права. Звичаєве право. Руська правда. Великокнязівські привілеї та їх класифікація (пожалувані, пільгові, охоронні, земські, обласні). Земські уставні грамоти. Міжнародні договори. Судебник Казимира IV 1468 р. Литовські статuti 1529 р., 1566 р. Рецепція магдебурзького права. Церковне право. Норми державного права. Розвиток інститутів цивільного права. Правова регуляція феодальної земельної власності. Сервітутне право. Право зобов'язань. Спадкове право. Шлюбно-сімейне право. Поняття і види злочинів. Система покарань. Судовий процес. Елементи слідчого (інквізиційного) процесу. Судові докази.

Література [12; 22–27; 29–41; 82; 90]

Тема 7. Суспільно-політичний лад і право на українських землях у складі Речі Посполитої (друга пол. XVI – середина XVII ст.)

Люблінська унія 1569 р. та створення Речі Посполитої. Наслідки Берестейської церковної унії. Польська експансія та її вплив на соціальну й політичну еволюцію українського суспільства.

Суспільний устрій. Панівна верхівка українського суспільства як соціальна база колонізації українських земель. Магнати-латифундисти. Посилення політичної ролі та економіко-господарських функцій шляхти. Духовенство. Утиски православної церкви в умовах католицької експансії. Селяни: державні та приватновласницькі; особисто вільні, напіввільні та феодално залежні. Правове оформлення закріпачення українського селянства. Міське населення: міський патриціат, “поспільство” (бюргерство), міські низи (плебс). Українське козацтво.

Державний лад. Державний статус королівської влади за “Артикулами” Генріха Валуа 1572 р. Великий вальний сейм: сенат і посольська ізба. Центральне управління. Король та вищі посадові особи (маршалки, канцлер, підскарбії, гетьмани та ін.). Система органів місцевого управління: воєводи, каштеляни, старости та ін. Воєводські і повітові сеймики. Елементи самоврядування в містах. Магістрат — адміністративний і судовий орган міського самоврядування. Міська рада та міська лава.

Судова система. Сеймовий та королівський суди. Коронний та Литовський трибунали. Система станово-шляхетських судів у повітах. Земські суди. Гродські суди (вищі й нижчі). Підкоморські суди. Роль замкових канцелярій у судовій системі повіту. Вотчинні (доменіальні суди). Поточні та вилужені суди у самоврядних містах. Магістратські та ратушні суди. Церковні суди: духовні, доменіальні та монастирські.

Рецепція Річчю Посполитою правової системи Великого князівства Литовського, що ґрунтувалася на давньокіївському праві. Литовський статут 1588 р. Постанови сейму (конституції). Поширення на українські землі магдебурзького права. Джерела церковного права. Право власності. Правовий режим маєтків. Спадкове право. Зобов'язальне право. Правове регулювання шлюбно-сімейних відносин. Поняття і види злочинів. Система покарань. Судовий процес. Особливості застосування інквізиційного процесу на українських землях.

Література [12; 19; 26–41; 82]

Змістовий модуль IV. Держава і право козацької доби

Тема 8. Запорізька Січ, її військово-адміністративний устрій та право

Причини та умови виникнення українського козацтва. Соціальні джерела та засади формування Запорізької Січі. Соціальний склад та правове становище січового козацтва. Запорізька Січ як центр народного невдоволення, боротьби проти соціального, національного та релігійного гноблення. Адміністративно-територіальний поділ Січі: кіш, курені, паланки. Категорії населення Запорізької Січі.

Система органів військово-адміністративної влади. Військова (Загальна) рада. Кошовий отаман. Генеральна старшина (військові начальники). Військовий суддя. Військовий осавул. Військовий писар. Курінні отамани. Військові службовці: підписар, булавничий, хорунжий, бунчужний, довиш, пушкар, канцеляристи та ін. Старшина похідна та паланкова. Суд та судочинство.

Правова система Запорізької Січі. Джерела права. Звичаєве козацьке право. Церковне право. Рішення військових рад, кошового отамана, старшини. Особливості застосування гетьманських універсалів, царських грамот, універсалів польських королів як джерел права на Запоріжжі. Характерні риси права. Поняття і види злочинів на Січі. Особливості судового процесу. Система покарань.

Література [12; 16; 20; 26–39; 41; 52; 79; 94]

Тема 9. Українська держава і право в роки Визвольної війни 1648–1654 рр.

Формування Української національної держави в ході Визвольної війни 1648–1654 рр. під проводом Б. Хмельницького. Зборівський договір (1649 р.) – правове визнання української державності. Правовий статус України за Переяславсько-Московською угодою 1654 р.

Зміни в суспільному ладі. Зміцнення становища козацтва як окремого суспільного стану. Привілеї козацтву за королівськими грамотами, Білоцерківським договором (1651 р.), “Березневими статтями” 1654 р., царськими жалуваними грамотами. Соціальне становище козацької старшини. Зміни в соціально-правовому становищі української шляхти. Розширення прав і привілеїв православного духовенства.

Рядове козацтво. Ліквідація кріпосної залежності селянства. Соціально-правове становище державних та панських селян. Зміни у складі та правовому стані населення міст.

Державний лад. Концепції національно-державного устрою (“козацького панства”, “князівства”, аристократично-республіканського правління). Форма української державності. Органи влади та управління. Військова рада. Збільшення ролі старшинських рад. Система управління. Гетьман як глава держави, верховний головнокомандувач, законодавець, верховний суддя. Генеральний уряд — вищий розпорядчий, виконавчий та судовий орган держави. Державні функції генеральної старшини. Адміністративно-територіальний поділ. Місце управління. Полкові та сотенні уряди. Судова система. Склад та юрисдикція Генерального, полкових та сотенних судів.

Правова система. Скасування та призупинення польсько-литовського законодавства, що закріплювало колоніальне становище України. Звичаєве козацьке право. Церковне право. Рішення Військової ради. Гетьманське законодавство (універсали, грамоти, листи). Міжнародні договори. Магдебурзьке право. Адміністративні та судові прецеденти. Перехід від норм звичаєвого права до норм, створених державою. Правове регулювання перерозподілу власності. Злочин як порушення норм “давнього козацького права”. Військові та інші види злочинів. Посилення жорстокості покарань. Судовий процес в умовах війни за козацьким звичаєвим правом.

Література [12; 16; 20; 26–40; 79]

Тема 10. Українська гетьманська держава та її право (середина XVII — кінець XVIII ст.)

Політико-правове становище Гетьманщини у складі Росії. Гетьманські статті: Переяславські 1659 р. Ю. Хмельницького; Московські 1665 р. І. Брюховецького; Глухівські 1669 р. Д. Многогрішного; Конотопські 1672 р. І. Самойловича; Коломацькі 1687 р. І. Мазепи; Решетилівські 1709 р. І. Скоропадського; “Рішучі пункти” 1728 р. Д. Апостола. Спроба І. Виговського змінити державний статус Гетьманщини (Гадяцький договір 1658 р.).

Суспільний устрій. Українські феодалі. “Знатне військово товариство”. Зростання старшинсько-шляхетського та монастирського землеволодіння. Зміцнення становища православного духовенства. Реєстрове козацтво та його занепад. Міщанство. Категорії селян та

форми їх експлуатації. Обмеження права переходу селян. Остаточне закріпачення селянства за царським указом 1783 р.

Органи влади й управління. Загальновійськова рада. Рада генеральної старшини. Гетьман. Генеральна військова канцелярія. Полково-сотенна система територіального управління. Міське самоврядування. Судова система. Генеральний військовий суд, полкові, сотенні та громадські (сільські) суди. Судова реформа 1760–1763 рр. Земські, підкоморські та гродські (міські) суди. Органи самодержавного управління Гетьманщиною: Малоросійська колегія (1722–1727 рр.), Правління гетьманського уряду (1734–1750 рр.), Малоросійська колегія (1764–1786 рр.). Ліквідація автономії України. Ліквідація Запорізької Січі (1775 р.).

Правова система. Джерела і розвиток права. Звичаєве козацьке право. Рішення Загальновійськової ради. Гетьманські статті як джерела права. “Пакти і Конституція прав і вольностей Війська Запорозького” 1710 р. Царське законодавство. Гетьманське законодавство: універсали, ордери, грамоти, листи, інструкції. Акти військової канцелярії. Церковне право. Часткова дія Литовських статутів та збірників магдебурзького права.

Кодифікація українського права. Процес короткий наказний, виданий при резиденції гетьманській 1734 р. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. Суд і розправа в правах малоросійських 1750 р. Книга Статут та інші права малоросійські 1764 р. Екстракт малоросійських прав 1767 р.

Риси права. Право власності. Різновиди феодального землеволодіння: вотчини і держання (рангові). Зобов'язальне право. Право успадкування. Шлюбно-сімейне право. Кримінальне право. Поняття і види злочинів. Мета і система покарань. Зміни у судовому процесі. Обвинувально-змагальний та слідчий (інквізиційний) види процесу.

Література [5; 8; 9; 18; 20; 26–42; 50; 57; 58; 67; 72; 83]

Змістовий модуль V. Держава і право у XIX — поч. XX ст.

Тема 11. Суспільно-політичний устрій та право на українських землях у складі Російської імперії (XIX — поч. XX ст.)

Криза феодально-кріпосницької системи Росії. “Великі реформи” 60–80-х років та особливості їх проведення в Україні. Революційна криза початку XX ст.

Суспільний лад. Зрівняння українського дворянства у правах із російським (Укази 1801, 1835 р.). Протекціонізм царизму щодо дворянства. Духовенство. Виникнення буржуазії та зміцнення її соціально-правового становища. Диференціація буржуазного класу. Селянство. Реформа 1837–1841 рр. Інвентарна реформа 1847–1848 рр. Зміни в соціально-правовому становищі селян внаслідок реформи 1861 р. Аграрна реформа П. Столипіна. Міське населення. Почесні громадяни. Гільдійське купецтво. Міщани. Ремісники. Фабрично-заводські робітники.

Адміністративно-територіальний устрій, органи влади й управління на українських землях. Перетворення намісництв у губернії. Генерал-губернаторства. Центральне управління. Губернські правління. Повітовий, волосний, міський апарат управління. Дворянські зібрання. Земська реформа 1864 р. та особливості її проведення в Україні. Міська реформа 1870 р. Сільське й волосне самоврядування за реформою 1861 р. Мирові посередники. Поліцейська реформа 1862 р. Військова, освітня, фінансова та інші реформи 60–80-х років. Контрреформи 80–90-х років. Державна Дума та представництво в ній України.

Судочинство в дореформений період. Судова реформа 1864 р. та особливості її проведення в Україні. Мирова юстиція. Окружні суди. Судочинство за участі присяжних засідателів. Судові палати. Присяжні повірені та приватні повірені. Прокуратура.

Джерела права. Кодифікація права України. Звід місцевих законів губерній і областей, приєднаних від Польщі (А. Повстанський). Зібрання малоросійських прав 1807 р. Звід законів західних губерній (І. Данилович). Поширення на Україну в 1840–1842 рр. загальноімперського законодавства. Повне зібрання законів Російської імперії 1830. Звід законів Російської імперії 1832 р. Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. (нові редакції 1885 р., 1866 р.). Судові

статути 1864 р. Військовий статут про покарання 1867 р. Військово-морський статут 1886 р. Кримінальне уложення 1903 р. Надзвичайне законодавство 1905–1906 рр. та періоду війни. Виникнення галузевого законодавства. Цивільне право. Адміністративне право. Шлюбно-сімейне право. Кримінальне право. Зміни в цивільно-процесуальному й кримінально-процесуальному законодавстві.

Література [12; 26–41; 83; 92]

Тема 12. Суспільно-політичний устрій та право на українських землях у складі Австро-Угорщини (XIX – поч. XX ст.)

Політико-правове становище українських земель у складі Австро-Угорської імперії. Австро-Угорська угода 1867 р. та створення Австро-Угорської імперії. Західноукраїнські землі в часи Першої світової війни.

Суспільний лад. Магнати, шляхта, духовенство. Селянство. Скасування кріпосного права. Міське населення.

Адміністративно-територіальний поділ. Органи влади й управління. Губернатор і губернське присутствіє. Становий сейм. Старости, вйти, мандатори. Жупани.

Револуційний рух, Конституція 1848 р. Зміни в політико-правовому становищі українських земель. Головна Руська Рада. Антидемократична конституція 1849 р. Крайові конституції 1850 р. Унія 1867 р. Австрії та Угорщини. Дуалістична монархія. Конституція Австрії 1867 р. Відновлення в Угорщині дії Конституції 1848 р. Делегації. Рейхсрат Австрії та Сейм Угорщини. Правління намісника Галичини та крайове президентське правління Буковини. Крайові сейми Галичини та Буковини. Повітові, міські, сільські органи самоврядування. Повітові громади (гміни), повітові ради та старости. Статути Львова та Чернівців.

Суди на західноукраїнських землях: земські та гродські, міські, доменіальні, комітатські, духовні. Триступенева система судів за конституцією 1867 р.: одноособові повітові суди, колегіальні крайові (окружні) суди, колегіальний вищий крайовий суд у Львові. Найвищі судові інстанції (Верховний судовий і касаційний трибунал у Відні). Спеціалізовані суди. Прокуратура. Фінансова прокуратура. Адвокатура.

Правова система. Джерела права. Характеристика галузей права.

Практика апробації австрійського законодавства у Галичині. Дія австрійського законодавства на території Галичини та Буковини: Цивільний кодекс 1811 р.; Цивільно-процесуальні кодекси 1796 р. та 1895 р.; Кримінальні кодекси 1803 р. та 1852 р.; Кримінально-процесуальні кодекси 1853 р. та 1873 р.

Кримінальний кодекс Угорщини 1879 р. та запровадження його на Закарпатті.

Література [12; 26–41]

Змістовий модуль VI. Відродження української національної держави і права

Тема 13. Державний лад і право Української Народної Республіки

Зміни у суспільно-політичному устрої внаслідок Лютневої буржуазно-демократичної революції у Росії. Утворення Центральної Ради. Всеукраїнський національний конгрес (6–8 квітня 1917 р.). Підтримка Центральної Ради з боку всеукраїнських військового, селянського, робітничого з'їздів та розширення її складу. Перший Універсал Центральної Ради. Створення Генерального Секретаріату. Другий Універсал Центральної Ради. Встановлення більшовицької влади в Петрограді. Третій Універсал Центральної Ради. Проголошення УНР як автономії у складі Російської Федерації. Четвертий Універсал Центральної Ради. Проголошення самостійності і незалежності УНР. Україна в умовах австро-німецької окупації.

Правовий статус Центральної Ради, Малої Ради, Генерального Секретаріату (Ради Народних Міністрів). Діяльність Центральної Ради із створення органів місцевої влади і місцевого самоврядування. Реформування судочинства. Виникнення “надзвичайного правосуддя”. Самосуди. Створення прокуратурії. Зовнішньополітична діяльність. Військове будівництво.

Законодавча діяльність Центральної Ради. Закони “Про порядок видання законів” від 25 листопада 1917 р., “Про випуск державних кредитових білетів УНР” від 6 січня 1918 р., “Про національно-персональну автономію” від 6 січня 1918 р., “Про громадянство УНР” від 2 березня 1918 р., Земельний закон від 18 січня 1918 р. та ін. Конституція УНР, її зміст та значення.

Література [13; 25–41; 48; 61; 62; 69; 78; 85]

Тема 14. Держава і право за гетьманату П. Скоропадського

Проголошення П. Скоропадського на з'їзді українських хліборобів 29 квітня 1918 р. гетьманом України. Проголошення Української держави. Історико-правова характеристика природи гетьманату П. Скоропадського. Грамота до всього українського народу та Закони про тимчасовий державний устрій України від 29 квітня 1918 р.: зміст і значення. Функції, склад та організація діяльності гетьманського уряду — Ради Міністрів. Розвиток інституту державної служби. Зовнішньополітична діяльність. Місцеве управління. Губернські і повітові старости. Протистояння місцевої адміністрації та органів місцевого самоврядування. Виділення заможного селянства в окрему соціальну категорію — козацтво.

Реформування Генерального суду за Законом від 2 червня 1918 р. Відновлення судових палат, окружних судів, мирової юстиції за Законом від 8 липня 1918 р., постановами Ради Міністрів від 14 та 21 липня 1918 р. Зростання значення військових судів (Закон від 21 червня 1918 р.). Правоохоронні органи. Організація української прокуратури. Поновлення діяльності адвокатури. Створення нотаріату. Функції Державної варті. Військове будівництво. Засади створення правової системи. Скасування та вибіркоче застосування правових актів із законодавчої спадщини. Характеристика гетьманського законодавства. Захист права приватної власності. Законодавче забезпечення культури й освіти. Законодавче забезпечення військового будівництва. Посилення каральної спрямованості законодавства.

Література [13; 25–41; 48; 61; 62; 69; 78; 85]

Тема 15. УНР часів Директорії та її право

Створення Директорії, організація повстання проти гетьманату, прихід до влади. Декларація від 26 грудня 1918 р. Створення уряду. Акт злуки УНР та ЗУНР. Трудовий конгрес. Формування органів влади й управління. Оголошення війни Радянській Росії. Внутрішня та зовнішня політика Директорії. Урядові кризи: причини й наслідки. Одноосібне керівництво УНР С. Петлюрою. Варшавський договір (21 квітня 1920 р.). Державно-правовий статус Директорії за ухваленим Трудовим конгресом Законом про форму владу в Україні. Рада Народних Міністрів. Тенденція переходу до президентсько-парламентської республіки: Закони від 12 листопада 1920 р. «Про тимча-

сове верховне управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці” та “Про Державну Народну Раду Української Народної Республіки”. Місцеве управління. Губернські, повітові та волосні комісаріати та їх повноваження за Інструкцією Міністерства внутрішніх справ від 24 червня 1919 р. “Про тимчасову організацію влади на місцях”. Судові установи. “Найвищий суд”. Закон від 19 лютого 1919 р. “Про вибори і призначення мирових суддів”. Військово-польові суди та надзвичайні військові суди: склад, юрисдикція та процедура.

Законодавча діяльність Директорії. Закон від 14 лютого 1919 р. “Про порядок внесення і затвердження законів в Українській республіці”. Скасування права власності на землю за Законом від 8 січня 1919 р. “Про землю в УНР”. Використання дореволюційного законодавства у цивільно-правовій та кримінально-правовій сферах. Закон від 28 лютого 1919 р. “Про відновлення гарантій недоторканості особи на території УНР” та факти беззаконня і репресій Директорії. Проект нової Конституції України.

Література [13; 25–41; 48; 61; 62; 69; 78; 85]

Тема 16. Західноукраїнська Народна Республіка та її право

Розпад Австро-Угорської імперії. Маніфест 16 жовтня 1918 р. про перетворення Австро-Угорщини на багатонаціональну федеративну державу. Створення Української Національної Ради. Звернення УНРади від 1 листопада 1918 р. “До населення міста Львова” та “Український народ!”. Проголошення ЗУНР. Передвступний договір (14 грудня 1918 р.) та Акт злуки ЗУНР і УНР (22 січня 1919 р.). Захоплення Буковини Румунією. Захоплення Закарпаття Угорщиною, а пізніше — Чехословаччиною. Польсько-українська війна. Припинення чинності Закону щодо об’єднання ЗУНР і УНР. Причини падіння ЗУНР.

Державний устрій. УНРада та її органи: Президія, Віділ, Президент. Державний Секретаріат: склад і повноваження. Закон про передавання всієї повноти військової і цивільної влади Диктаторові Є. Петрушевичу. Утворення Колегії головноуповноважених та Військової канцелярії. Місцеві органи влади та управління: повітові, громадські, міські комісари та ради. Реформування судової системи. Цивільно-правова спеціалізація окружних і повітових судів. Утворення трибуналів для розгляду кримінальних справ. Окремі судові сенати другої

та третьої інстанцій. Правоохоронні органи: “народна міліція” та жан-дармерія. Адвокатура. Державна прокуратурія. Нотаріат. Військова юстиція. Створення Української галицької армії. Зовнішньополітична діяльність.

“Тимчасовий Основний закон про державну самостійність українських земель бувшої Австро-Угорської монархії” від 13 листопада 1918 р. Закони “Про адміністрацію Західноукраїнської Народної Республіки” (16 листопада 1918 р.), “Про тимчасову організацію судів і судової влади” (21 листопада 1918 р.), “Про державну мову” (15 лютого 1919 р.), “Про право громадянства Західної області УНР і правовий статус чужоземців” (8 квітня 1919 р.). Закон про земельну реформу (14 квітня 1919 р.) та зволкання з його реалізацією. Застосування австрійського законодавства у галузях цивільного, кримінального й поцесуального права.

Література [13; 25–41; 48; 61; 62; 69; 78; 85]

Змістовий модуль VII. Радянська держава і право України

Тема 17. Утворення радянської держави і права в Україні (1917–1920 рр.)

Виникнення Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів як органів керівництва революційним рухом. Спроби більшовиків легітимно усунути Центральну Раду. I Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих та солдатських депутатів. Проголошення України республікою Рад (12 грудня 1917 р.). Обрання Центрального Виконавчого Комітету (ЦВК). Утворення радянського уряду України – Народного Секретаріату. Місцеві Ради. II Всеукраїнський з'їзд Рад (17–19 березня 1918 р.) та його рішення. Надзвичайні органи радянської влади: Повстанбюро, Центральний військово-революційний комітет (ЦВРК), революційні та військово-революційні комітети. Створення Тимчасового робітничо-селянського уряду України (28 листопада 1918 р.). Декрет уряду “Про організацію влади на місцях”. Перейменування уряду у Раду Народних Комісарів (29 січня 1919 р.). Вибори до місцевих рад. III Всеукраїнський з'їзд Рад (березень 1919 р.).

Створення Ради оборони УСРР, місцевих комітетів оборони, Всеукраїнського революційного комітету та ревкомів на місцях. “Комбіді” – надзвичайні органи влади на селі. Відновлення ВУЦВК та Рад-

наркому (лютий 1920 р.). Вибори до місцевих рад (лютий — квітень 1920 р.). IV Всеукраїнський з'їзд Рад. Створення та функції “комнезамів”.

Розвиток зв'язків УСРР із РСФРР та іншими радянськими республіками. Органи управління народним господарством. Трудові армії. Управління націоналізованими промисловими підприємствами протягом періоду воєнного комунізму за Положенням від 3 червня 1918 р.

Спроби місцевих рад створити власні суди. Постанова Народного Секретаріату від 4 січня 1918 р. “Про введення Народного суду”. Декрет про суд Раднаркому УСРР від 19 лютого 1919 р. Положення про революційні трибунали від 23 січня 1918 р. Тимчасове положення про народні суди та революційні трибунали від 20 лютого 1919 р. Положення Раднаркому про народний суд від 26 жовтня 1920 р. Інструкція Наркомюсту від 3 червня 1919 р. “Про судочинство”. Всеукраїнська надзвичайна комісія для боротьби з контрреволюцією. Позасудові репресії. Створення радянської міліції.

Становлення радянського права. Конституція УСРР 1919 р. Поширення на територію України декретів і розпоряджень робітничо-селянського уряду РСФРР. Декрети про націоналізацію підприємств, банків. Застосування адміністративно-правових актів в управлінні державною власністю. Закон про землю від 5 лютого 1920 р. Хлібна і продовольча розкладка. Декрети від 20 лютого 1920 р. про громадянський шлюб та свободу розлучень. Риси трудового права. Риси кримінально-процесуального та цивільного процесуального права.

Література [26–37; 40–42; 57; 71]

Тема 18. Державно-правовий розвиток України в умовах нової економічної політики (1921–1929 рр.)

Перехід до нової економічної політики. Постанова ВУЦВК від 27 березня 1921 р. “Про заміну продовольчої розкладки натуральним податком”. Договірні відносини між УСРР та РСФРР. Утворення Союзу РСР.

Державно-правове становище України за договором про утворення СРСР (грудень 1922 р.) та Конституцією СРСР (1924 р.). Перебудова державного апарату УСРР у зв'язку з утворенням СРСР. Всеукраїнський з'їзд Рад як верховний орган державної влади УСРР. Державний статус ВУЦВК за Положенням про ВУЦВК від 12 жовтня

1924 р. Компетенція Президії ВУЦВК. Склад та повноваження уряду за Положенням про Раднарком УСРР від 12 жовтня 1924 р. Зміни в системі органів галузевого управління (загальносоюзні, об'єднані та республіканські наркомати). Загальне положення про народні комісаріати УСРР від 12 жовтня 1924 р. Українізація державного і господарського апарату.

Адміністративно-територіальна реформа. Проголошення Молдавської АСРР у складі УСРР. Запровадження триступеневої (округ — район — сільрада) системи управління. Положення про місцеві (окружні, районні) з'їзди Рад і виконкоми; сільські, міські і селищні Ради. Національні адміністративно-територіальні одиниці. Перетворення комнезамів на добровільні громадські організації.

Судова система за Положеннями про судоустрій 1922, 1925, 1929 р. Порядок утворення, склад та юрисдикція народних судів, окружних судів, Головного суду АМСРР, Верховного Суду УСРР. Дисциплінарні суди. Громадські суди, примиренські камери. Прокуратура: структура та функції. Адвокатура. Структура, функції та посилення репресивно-каральної спрямованості ОДПУ, ДПК при РНК УСРР.

Кодифікація законодавства. Посилення ролі загальносоюзного законодавчого регулювання. Зміни й доповнення до Конституції УСРР у 1925 р. Конституція УСРР 1929 р. Позбавлення та обмеження виборчих прав. Риси цивільно-правового регулювання. Цивільний кодекс 1922 р. Регуляція права власності. Договірне право. Риси шлюбно-сімейного права. Кодекс законів про родину, опіку, шлюб та про акти громадянського стану 1926 р. Земельний кодекс 1922 р. та зміни до нього 1927, 1928 р. Закон про ліси 1923 р. Кодекс законів про працю 1922 р. Кодекс законів про народну освіту 1922 р. Адміністративний кодекс 1927 р. Кримінальний кодекс 1922 р. Тенденція посилення відповідальності. Кримінальний кодекс 1927 р. Демократизація кримінального процесу за кримінально-процесуальним кодексом 1922 р. Посилення силового тиску держави за кримінально-процесуальним кодексом 1927 р. Цивільні процесуальні кодекси 1924 і 1929 р. Виправно-трудоий кодекс 1925 р.

Література [26–41; 43–45; 60; 87; 89]

Тема 19. Держава і право України в період тоталітарно-репресивного режиму (1929–1939 рр.)

Деформація державно-політичної системи. Посилення партійно-апаратної диктатури в усіх галузях державного, господарського і соціально-культурного будівництва. Ліквідація правових основ багатокладної економіки.

Зміни в органах центральної влади за Конституцією УРСР 1937 р. Верховна Рада, її Президія. Раднарком УРСР. Посилення ролі загальносоюзних органів управління. Зрощування партійного й адміністративного апарату. Перебудова місцевих органів влади. Посилення ролі сільських рад і комнезамів у період колективізації. Адміністративно-територіальна реформа (центр — область — район). Реорганізація районних та міських рад. Посилення ролі виконавчих структур у місцевих радах.

Народні суди — основна ланка судової системи. Підвищення ролі обласних судів за постановою ВУЦВК і Раднаркому УСРР від 20 червня 1934 р. Верховний Суд УСРР. Створення загальносоюзної централізованої системи прокурорських органів. Ліквідація (1930 р.) НКВС УСРР та утворення (1934 р.) загальносоюзного НКВС. Заміна судового розгляду кримінальних справ адміністративними рішеннями. “Особлива нарада” НКВС, “трійки” та “двійки” на місцях. Застосування незаконних методів слідства, проведення масових репресій.

Тенденції розвитку правової системи. Перевага загальносоюзного законодавства над республіканським. Джерела права. Конституція УРСР 1937 р. Особливості цивільно-правового регулювання. Придушення приватногосподарської діяльності. Зміни у трудовому законодавстві. Репресивно-правове забезпечення насильницької колективізації. Правове регулювання діяльності колгоспів. Посилення кримінальної репресії. Зміни й доповнення до Кримінального кодексу УРСР на підставі загальносоюзних законів і постанов (“Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності” від 7 серпня 1932 р., “Про кримінальну відповідальність за зраду Батьківщині” від 8 червня 1934 р. та ін.). Зміни в кримінально-процесуальному законодавстві. Надзвичайний порядок судочинства у справах про терористичні акти, контрреволюційне шкідництво й диверсії за постановою ЦВК СРСР від 1 грудня 1934 р.

Література [26–41; 45; 53; 60]

Тема 20. Держава і право України в роки Другої світової війни (1939–1945 рр.)

Радянсько-німецький пакт про ненапад і таємний протокол Молотова — Ріббентропа (23 серпня 1939 р.) про розподіл сфер впливу в Європі. Введення радянських військ у Західну Волинь та Східну Галичину. Народні збори Західної України та їх акти. Закони Верховної Ради СРСР (1 листопада 1939 р.) та Верховної Ради УРСР (15 листопада 1939 р.) про прийняття Західної України до складу УРСР. Нота уряду СРСР від 28 червня 1940 р. та введення радянських військ у Північну Буковину та Бессарабію. Закон Верховної Ради СРСР (2 серпня 1940 р.) про включення Північної Буковини та Хотинського, Акерманського та Ізмаїльського повітів Бессарабії до складу УРСР. Новий адміністративно-територіальний поділ, державне будівництво та масові репресії у західних областях УРСР.

Напад фашистської Німеччини на СРСР. Перебудова державного механізму на початку війни. Надзвичайні органи влади та управління. ДКО. Ставка Верховного головнокомандування. Правовий режим воєнного стану і стану облоги. Діяльність місцевих органів влади й управління в період війни. Реорганізація органів суду і прокуратури. Розширення юрисдикції військових трибуналів. Об'єднання наркоматів внутрішніх справ та державної безпеки, розширення їх повноважень та репресивно-каральної спрямованості.

Встановлення окупаційного режиму та розчленування загарбниками території України. Спроби відродження української національної державності. Антифашистське підпілля та партизанський рух в Україні.

Відновлення радянської влади в Україні. Розширення прав республіки у сферах міжнародних відносин та оборони.

Особливості правової системи УРСР в умовах війни. Зміни у цивільно-правовій регуляції відносин власності, спадкування, житлокористування. Правове забезпечення зміцнення сім'ї, охорони материнства, дитинства. Правовий режим трудових мобілізацій та трудових повинностей. Збільшення робочого часу. Працевлаштування та побутове забезпечення інвалідів війни. Колгоспне законодавство воєнного часу. Зміни у кримінальному праві. Відповідальність воєнних злочинців. Особливості процесуального права воєнного часу.

Література [26–34; 39; 40; 44; 91]

Тема 21. Державно-правове будівництво в УРСР у повоєнні роки та у період “десталінізації” (1945 р. – середина 1960-х років)

Повоєнний сталінський режим. Відбудова народного господарства. Членство України в ООН та розширення міжнародних зв'язків. Ліквідація надзвичайних органів влади й управління. Відновлення конституційних органів влади. Вибори до Верховної Ради України та місцевих органів влади й управління. Десталінізація. Спроби удосконалити управління народним господарством. Раднаргоспи. Правові засади входження Кримської області до складу УРСР. Розширення компетенції республіканських органів управління. Реорганізація суду. Закон про судоустрій УРСР 1960 р. Інститут народних засідателів. Товариські суди. Перебудова правоохоронних органів. Положення про прокурорський нагляд в СРСР від 24 травня 1955 р. КДБ при Раді Міністрів СРСР та його органи в Україні. Реорганізація органів внутрішніх справ. Народні дружини.

Повоєнні зміни у законодавстві. Початок кодифікації загальносоюзного та республіканського законодавства. Основи законодавства Союзу РСР та союзних республік в ієрархії норм радянського права. Зміни у цивільно-правовому регулюванні. Цивільний кодекс УРСР 1963 р. Усунення обмежень воєнної доби у трудовому праві. Новий порядок вирішення трудових спорів. Закон про державні пенсії 1956 р. Правове регулювання колгоспного будівництва. Обмеження розвитку індивідуального господарства. Зміни у кримінальному праві. Нові склади державних злочинів. Розширення демократичних засад кримінального права. Кримінальний кодекс УРСР 1960 р. Скасування особливого процесуального порядку провадження слідства і судового розгляду. Процес реабілітації невинно засуджених у ході масових репресій. Кримінально-процесуальний кодекс УРСР 1960 р., Цивільно-процесуальний кодекс УРСР 1963 р.

Література [10; 26–39; 55; 60]

Тема 22. Держава і право України у період уповільнення темпів суспільного розвитку і “застою” (середина 1960-х – середина 1980-х років)

Авторитарна командно-адміністративна система управління та її вплив на суспільно-політичне життя. Конституція СРСР 1977 р. та

Конституція УРСР 1978 р. Правові основи та діяльність вищих органів влади та управління: Верховна Рада УРСР, її Президія, Рада Міністрів УРСР. Закон від 19 грудня 1978 р. “Про Раду Міністрів Української РСР”. Місцеві органи влади. Зміни й доповнення у законодавстві, яке регулювало організацію й діяльність місцевих рад.

Судова система УРСР. Закони 1981 р. про судоустрій УРСР, про вибори районних (міських) народних суддів УРСР, про порядок відкликання народних суддів і народних засідателів районних (міських) народних судів УРСР. Реорганізація органів державного арбітражу. Закон СРСР від 30 листопада 1979 р. “Про державний арбітраж СРСР”. Закон СРСР від 30 листопада 1979 р. “Про прокуратуру СРСР”. Удосконалення організації та діяльності органів внутрішніх справ. Закон СРСР від 30 листопада 1979 р. “Про адвокатуру СРСР”. Положення про адвокатуру УРСР від 1 жовтня 1980 р. Нотаріат.

Принципи пріоритету державного над особистісним, переважання централістських настанов у законотворчості. Продовження кодифікації законодавства на союзному та республіканському рівнях. Видання Зводу законів СРСР і зводів законів союзних республік. Підготовка і видання Зводу законів УРСР. Розвиток адміністративного законодавства. Кодекс УРСР про адміністративні правопорушення 1984 р. Цивільне і господарське законодавство. Житловий кодекс УРСР 1983 р. Кодекс про шлюб та сім'ю УРСР 1969 р. Кодекс законів про працю УРСР 1971 р. Зміст права на працю за Конституцією УРСР 1978 р. Природноресурсове законодавство. Земельний кодекс УРСР 1970 р. Водний кодекс УРСР 1972 р. Законодавство СРСР про надра, лісове господарство, про охорону атмосферного повітря, про охорону та використання тваринного світу. Зміни у кримінальному законодавстві. Виправно-трудоий кодекс УРСР 1970 р. Процесуальне законодавство. Положення про попереднє взяття під варту 1969 р. Розширення участі захисника у кримінальному процесі. Принципи процесуального права за Конституцією УРСР 1978 р.

Література [11; 14; 26–39; 60; 91]

Тема 23. Держава і право України в період “перебудови” (1985–1991 рр.)

Причини змін у внутрішній та зовнішній політиці СРСР. Реформування політичної системи. Демократизація суспільно-політичного життя. З'їзди народних депутатів СРСР. Зміни й доповнення Конс-

титутції СРСР у зв'язку з удосконаленням системи державного управління.

Зміни в статусі УРСР як союзної республіки. Закон СРСР від 26 квітня 1990 р. “Про розмежування повноважень між Союзом РСР і суб'єктами федерації”. Закон УРСР “Про зміни й доповнення Конституції (Основного Закону) УРСР” від 27 жовтня 1989 р. Демократизація виборчої системи. Діяльність Верховної Ради УРСР (1990 р.) у парламентському режимі. Декларація про державний суверенітет України 16 липня 1990 р. Закон УРСР від 3 серпня 1990 р. “Про економічну самостійність Української РСР”. Закон “Про зміни й доповнення Конституції (Основного Закону) УРСР” від 24 жовтня 1990 р. Розмежування повноважень між представницькими, виконавчими та судовими органами. Зміни в структурі вищої виконавчої влади. Запровадження поста Президента Української РСР. Створення Кримської Автономної Республіки. Закон від 7 грудня 1990 р. “Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування”. Зміни в судовій системі. Референдум 17 березня 1991 р. “Новогорьовський процес”. ДКНС.

Правове забезпечення переходу економіки на ринкові відносини. Закони УРСР від 7 лютого 1991 р. “Про власність”, від 27 березня 1991 р. “Про підприємства в Україні”. Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про землю від 1990 р. Реформування трудового законодавства. Зміни в інституті трудового договору. Спроби реформування законодавства, яке регулювало соціально-культурну сферу. Закони УРСР від 28 жовтня 1989 р. “Про мови в Українській РСР”, від 5 листопада 1991 р. “Про пенсійне забезпечення”. Зміни й доповнення у кримінальному законодавстві. Декларація Верховної Ради СРСР від 14 листопада 1989 р. “Про визнання незаконними і злочинними репресивних актів проти народів, яких було піддано насильственному переселенню, і забезпечення їхніх прав”. Закон УРСР від 17 квітня 1991 р. “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні”. Процесуальне законодавство. Закон СРСР від 30 червня 1987 р. “Про порядок оскарження в суд неправомірних дій службових осіб, які обмежують права громадян”.

Література [3; 26–42]

Змістовий модуль VIII. Розбудова та розвиток сучасної української держави і права

Тема 24. Держава і право України на сучасному етапі

Акт проголошення Верховною Радою незалежності України від 24 серпня 1991 р. Закон від 12 вересня 1991 р. “Про правонаступництво України”. Всеукраїнський референдум від 1 грудня 1991 р. щодо підтвердження Акта проголошення незалежності. Всенародні вибори Президента України. Запровадження нової державної символіки. Заснування СНД. Входження до світового співтовариства. Розбудова Збройних Сил України.

Президент України. Верховна Рада України. Розширення повноважень Кабінету Міністрів України. Адміністративна реформа. Місцеві державні адміністрації. Міське самоврядування. Реформування судової системи. Конституційний Суд. Система правоохоронних органів. Прокуратура. Міліція. Служба безпеки України. Адвокатура. Нотаріат.

Конституційне право і процес. Закони “Про громадянство України” від 8 жовтня 1991 р., “Про національні меншини в Україні” від 25 червня 1992 р., “Про об’єднання громадян” від 16 червня 1992 р. та ін. Конституційний Договір між Президентом України та Верховною Радою України про основи організації і функціонування державної влади та місцевого самоврядування. Конституція України 1996 р., її зміст і значення. “Помаранчева революція”. Закон України “Про внесення змін до Конституції України” від 8 грудня 2004 р.

Зміни в адміністративному праві. Зміни в цивільному праві. Цивільний кодекс 2003 р. Господарський кодекс 2003 р. Зміни в трудовому законодавстві. Аграрне законодавство. Земельний кодекс 2001 р. Сімейний кодекс 2002 р. Зміни в житловому праві. Кримінальний кодекс 2001 р. Цивільний процесуальний кодекс України 2004 р. Зміни в кримінально-процесуальному праві. Кодекс адміністративного судочинства України 2005 р. Кримінально-виконавчий кодекс 2003 р.

Література [1; 2; 4; 26–33; 39; 40; 42; 46]

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

Контрольна робота є самостійним науковим дослідженням студента. Перед виконанням контрольної роботи слід вивчити рекомен-

довану літературу та скласти план. Структурно робота складається зі вступу, де визначається актуальність проблеми, аналізується література, предмет вивчення, формулюються мета роботи та завдання; двох — трьох основних питань роботи, у яких викладається її зміст, і висновків. У роботі також вказуються використані джерела. Обсяг роботи — до 15–20 аркушів.

Номер теми студент вибирає із запропонованих тем за останніми цифрами номера своєї залікової книжки.

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Дослов'янські державні утворення на території України, їх місце та роль у вітчизняній історії, у національному праві та державотворенні.
2. Суспільно-політичний устрій Київської Русі.
3. Джерела та риси права Київської Русі.
4. Руська правда — пам'ятка давньоруського права.
5. Особливості суспільно-політичний ладу та правової системи Галицько-Волинського князівства.
6. Правове становище України у складі Великого Князівства Литовського, її суспільний устрій та державний лад.
7. Литовські Статути та їх значення для розвитку українського права.
8. Джерела та основні риси права на українських землях у складі Речі Посполитої.
9. Запорізька Січ, її військово-адміністративний устрій та право.
10. Органи влади та управління Гетьманщиною у другій половині XVII — XVIII ст.
11. Кодифікація українського права у XVIII ст.
12. “Права, за якими судиться український народ” 1743 р.: зміст і значення.
13. Гетьманські статті — конституції Української гетьманської держави.
14. Риси цивільного права та процесу Гетьманської держави.
15. Риси кримінального права та процесу Гетьманської держави.
16. Джерела та кодифікація права у першій пол. XIX ст.
17. Реформи другої половини XIX ст. в Росії та їх реалізація в Україні.

18. Судова реформа другої половини XIX ст. та її реалізація в Україні.
19. Джерела та риси права на українських землях у складі Російської імперії (кінець XVIII — поч. XX ст.).
20. Утворення УНР. Законодавча діяльність Центральної Ради.
21. Українська держава та право періоду гетьманату П. Скоропадського.
22. УНР доби Директорії та її право.
23. Західноукраїнська Народна Республіка та її право.
24. Кодифікація радянського законодавства в УСРР у 20-х роках.
25. Порівняльний аналіз конституцій УСРР (1919 р., 1929 р.) та УРСР (1937 р.).
26. Державний механізм масового терору в УСРР — УРСР.
27. Кодифікація радянського права в УРСР у 60–80-х роках.
28. Судова система та правоохоронні органи УРСР у 60–80-х роках.
29. Риси розвитку законодавства УРСР у 70–80-х роках.
30. Правові наслідки проголошення України незалежною державою.
31. Конституція України 1996 р., характеристика її основних положень.
32. Питання державного будівництва в Україні на сучасному етапі.
33. Реформування судової системи України на сучасному етапі.
34. Риси розвитку правової системи України на сучасному етапі.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Розкрийте предмет та завдання дисципліни “Історія держави і права України”. Назвіть та охарактеризуйте основні підходи до періодизації курсу.
2. Розкрийте суспільно-політичний устрій Скіфської держави. Охарактеризуйте джерела та риси права Скіфії.
3. В чому полягає принципова відмінність державного устрою античних полісів від Скіфії? Охарактеризуйте суспільно-політичний устрій міст-держав. Розкрийте джерела та основні риси права античних полісів Північного Причорномор’я.
4. Коли і за яких умов утворилася Боспорська держава? Охарактеризуйте процес її перетворення в царство. Розкрийте джерела та основні риси права Боспорської держави.

5. Охарактеризуйте процес формування державності у східних слов'ян. У чому полягав процес перетворення органів суспільного самоврядування у слов'янських племенних союзах на державні органи?
6. Якими факторами був зумовлений процес виникнення Давньоруської держави? У чому полягає наукова неспроможність норманської та пантюркської теорій походження державності у східних слов'ян?
7. Охарактеризуйте суспільний лад Київської Русі.
8. Дайте характеристику державного устрою Київської Русі. Розкрийте зміст і значення реформ Володимира Великого.
9. Охарактеризуйте систему судових органів Київської Русі.
10. Дайте загальну характеристику джерел права Київської Русі.
11. Охарактеризуйте структуру, зміст та значення Руської правди.
12. Розкрийте зміст права власності в Київській Русі. Які існували особливості захисту права власності різних верств суспільства за Руською правдою?
13. Охарактеризуйте розвиток зобов'язального права в Київській Русі.
14. Розкрийте зміст спадкового права в Київській Русі та відмінності у шлюбно-сімейному праві після прийняття християнства.
15. Охарактеризуйте поняття та види злочинів у Київській Русі.
16. Які види покарань за злочини застосовувалися в Київській Русі?
17. Який характер мав судовий процес на Русі? Охарактеризуйте основні процесуальні дії та судові докази.
18. В чому полягав вплив особливостей розвитку феодального землеволодіння на суспільно-політичний устрій Галицько-Волинського князівства?
19. Назвіть відмінності джерельно-правової бази Галицько-Волинської держави. В чому полягали особливості системи права Галицько-Волинського князівства?
20. Охарактеризуйте вплив станової організації литовсько-руського суспільства на формування інститутів державної влади.
21. Складіть схему судових установ Великого князівства Литовського. Розкрийте зміст судової реформи середини XVI ст. та охарактеризуйте судові установи.

22. Охарактеризуйте джерела права Великого князівства Литовського. Розкрийте зміст Литовських Статутів та їх значення для розвитку українського права.
23. Охарактеризуйте процес розвитку державного та цивільного права Литовсько-Руської доби.
24. Охарактеризуйте поняття та види злочинів, систему покарань за русько-литовським правом.
25. Охарактеризуйте процесуальне право Литовсько-Руської доби.
26. Польсько-Литовські унії (XIV–XV ст.) та їх наслідки для України.
27. Охарактеризуйте джерела та риси права на українських землях польської доби.
28. Розкрийте систему військово-адміністративних органів та управління Запорізької Січі. Охарактеризуйте систему судів на Січі.
29. У чому полягали особливості правової системи Запорізької Січі? Розкрийте джерела та риси права Запорізької Січі.
30. Охарактеризуйте процес формування Української національної держави під проводом Б. Хмельницького.
31. Охарактеризуйте правовий статус Української гетьманської держави та форму державно-правових зв'язків України з Росією за договором 1654 р.
32. Розкрийте зміни у суспільному устрої Гетьманщини.
33. Охарактеризуйте форму та адміністративно-політичний устрій Козацько-Гетьманської держави.
34. Охарактеризуйте судоустрій Козацько-Гетьманської держави до і після судової реформи 1760–1763 рр.
35. Охарактеризуйте джерела права Козацько-Гетьманської держави. Поясніть, чому гетьманські статті вважають конституціями Козацько-Гетьманської держави. Розкрийте порядок укладання та основний зміст цих актів. В чому полягало обмеження автономії України?
36. “Пакти та конституції законів і вольностей Війська Запорозького” (1710 р.): основні ідеї та можливості їх реалізації в Гетьманській державі.
37. Що спричинило кодифікацію українського права у XVIII ст.? Розкрийте зміст і наслідки кодифікаційних робіт.
38. Охарактеризуйте збірник українського права 1743 р. “Права, за якими судиться малоросійський народ”.

39. Охарактеризуйте процес розвитку цивільного та цивільного процесуального права Козацько-Гетьманської держави.
40. Охарактеризуйте процес розвитку кримінального та кримінально-процесуального права Козацько-Гетьманської держави.
41. Розкрийте зміни в українському суспільстві в період входження до складу Російської імперії.
42. Розкрийте сутність та основний зміст реформ другої половини XIX ст. та особливості їх проведення в Україні.
43. Охарактеризуйте порядок створення, діяльності та юрисдикцію судів за реформою 1864 р.
44. Охарактеризуйте джерела права, що діяли на українських землях у складі Російської імперії. Розкрийте зміст кодифікації права на українських землях у першій половині XIX ст.
45. Охарактеризуйте процес розвитку цивільного та цивільного процесуального права на українських землях у складі Російської імперії.
46. Охарактеризуйте процес розвитку кримінального та кримінально-процесуального права на українських землях у складі Російської імперії.
47. Розкрийте джерела та риси права на українських землях у складі Австро-Угорської імперії.
48. Охарактеризуйте суспільно-політичний устрій на українських землях у складі Австро-Угорщини.
49. Джерела та основні риси права на українських землях у складі Австро-Угорщини.
50. За яких обставин утворилася Центральна Рада? Охарактеризуйте процес становлення й зміцнення Центральної Ради як вищого владного органу в Україні, а також інших центральних та місцевих органів влади й управління УНР.
51. У законодавчій діяльності Центральної Ради простежуються два періоди. Розкрийте їх зміст і особливості.
52. Якою державою мала стати Україна за Конституцією УНР? Розкрийте зміст і структуру Конституції УНР.
53. Як прийшов до влади П. Скоропадський? Дайте правову характеристику режиму Гетьманату. Розкрийте повноваження центральних і місцевих органів влади й управління Української держави.
54. Як відбувався процес реформування судово-прокурорської системи та створення правоохоронних органів Гетьманату?

55. Охарактеризуйте законодавство Гетьманату.
56. Дайте характеристику державного ладу УНР доби Директорії.
57. Охарактеризуйте правову систему Директорії.
58. Коли і за яких обставин виникла Західноукраїнська Народна Республіка? Охарактеризуйте державний устрій ЗУНР.
59. Охарактеризуйте законодавство ЗУНР.
60. Дайте правову характеристику процесу становлення радянської державності і права в Україні (1917–1920 рр.).
61. Які зміни в державному статусі УСРР відбулися внаслідок утворення Союзу РСР? Охарактеризуйте побудову за конституціями 1919 р. та 1929 р. центральних і місцевих органів влади й управління та їхні повноваження.
62. Охарактеризуйте судові та правоохоронні органи в УСРР у 20-х роках.
63. Розкрийте причини та зміст першої кодифікації радянського права в Україні.
64. Розкрийте характерні риси права УСРР у 20-х роках.
65. Які зміни у державному устрої України характерні для 30-х років? Складіть порівняльну схему центральних і місцевих органів влади й управління за Конституціями 1929 і 1937 р. Розкрийте повноваження цих органів.
66. Охарактеризуйте систему судових, правоохоронних і репресивно-каральних органів у 30-х роках. У чому полягало посилення їх централізації?
67. Розкрийте основні положення Конституції УРСР 1937 р.
68. Визначте характерні риси цивільного, цивільного процесуального права в Україні у 30-х роках.
69. Визначте характерні риси трудового й колгоспного права в Україні у 30-х роках.
70. Визначте характерні риси кримінального та кримінально-процесуального права в Україні у 30-х роках. Розкрийте зміст актів, що були спрямовані на розгортання масових репресій.
71. Розкрийте правові засади приєднання Західної Волині, Східної Галичини, Північної Буковини та частини Бессарабії до складу УРСР.
72. Охарактеризуйте процес перебудови органів влади й управління на початку війни. Які зміни відбулися у діяльності судових і пра-

воохоронних органів відповідно до Указу “Про воєнний стан” від 22 червня 1941 р.?

73. На які адміністративні одиниці поділялася територія України в період німецько-фашистської окупації? Розкрийте характерні риси та особливості окупаційного режиму. У чому полягали спроби національно-державного будівництва в 1941 р.?
74. Які зміни у цивільному та цивільному процесуальному праві відбулися під час війни?
75. Які зміни у трудовому та колгоспному праві відбулися під час війни?
76. Які зміни у кримінальному та кримінально-процесуальному праві відбулися під час війни?
77. Розкрийте характерні особливості державно-правового розвитку України у повоєнний період та період “десталінізації”.
78. Охарактеризуйте зміни в судовій системі та правоохоронних органах УРСР у повоєнні роки та період “десталінізації”.
79. Розкрийте причини, зміст та особливості другої кодифікації радянського права.
80. Які зміни відбулися у цивільному та цивільному процесуальному законодавстві після війни та у період “десталінізації”? Охарактеризуйте Цивільний та Цивільний процесуальний кодекси УРСР 1963 р.
81. Розкрийте зміни у трудовому та колгоспному праві у повоєнний період та період “десталінізації”.
82. Розкрийте зміни у кримінальному та кримінально-процесуальному праві у повоєнний період та період “десталінізації”. Охарактеризуйте Кримінальний та Кримінально-процесуальний кодекси УРСР 1960 р. Які тенденції характерні для розвитку кримінального права?
83. Розкрийте основні положення Конституції УРСР 1978 р.
84. Які зміни в органах влади й управління України відбулися за Конституцією УРСР 1978 р.? На підставі яких законодавчих актів відбулося завершення централізації судових і правоохоронних органів? Охарактеризуйте цей процес.
85. Розкрийте риси адміністративного, цивільного, сімейного та житлового права в Україні 70–80-х роках.
86. Охарактеризуйте розвиток трудового, земельного та природоресурсового законодавства в Україні 70–80-х роках.

87. Охарактеризуйте розвиток кримінального та кримінально-процесуального права в Україні в 70–80-х роках.
88. У чому полягали зміни державно-правового статусу УРСР наприкінці 80-х — на початку 90-х років? Якими законодавчими актами вони затверджувалися?
89. Охарактеризуйте зміни у законодавстві, що регулювало економічні, трудові та соціально-культурні відносини в період “перебудови”.
90. Які зміни у кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві були спричинені реформуванням суспільства й держави наприкінці 80-х — на початку 90-х років?
91. Охарактеризуйте передумови та правові наслідки проголошення незалежності України. Розкрийте основні положення Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 р., історичне значення Акта проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р., Всенародного референдуму 1 грудня 1991 р.
92. Охарактеризуйте конституційний процес у незалежній Україні. Розкрийте основні положення Конституції України 1996 р. зі змінами за законом від 8 грудня 2004 р.
93. Охарактеризуйте процес державного будівництва в Україні на сучасному етапі.
94. Охарактеризуйте процес реформування судової системи України на сучасному етапі.
95. Розкрийте основні риси розвитку сучасного українського законодавства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Збірники документів і нормативних матеріалів

1. *Конституція України* — К., 1996.
2. *Акт проголошення незалежності України від 24 червня 1991 р.* — К., 1992.
3. *Декларація про державний суверенітет України*. Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 серпня 1990 р. — К., 1990.
4. *Закони України*. — К., 1996–2004.
5. *Василенко М. П.* Матеріали до історії українського права. — К., 1929.

6. *Галицько-Волинський літопис*. — Львів, 1994.
7. *Геродот* із Галікарнасу. Скіфія. Найдавніший опис України з V ст. перед Христом. — К., 1992.
8. *Ділова документація Гетьманщини XVIII ст.*: Зб. док. — К., 1993.
9. *Документи* Богдана Хмельницького 1648–1657 рр. — К., 1961.
10. *Законодавчі акти Української РСР*. — К., 1963. — Т. 1–7.
11. *Звід законів УРСР*. — К., 1982–1986.
12. *Історія держави і права України*: Хрестоматія / За ред. О. О. Шевченка. — К., 1996.
13. *Конституційні акти України 1917–1920*: Невідомі конституції України. — К., 1992.
14. *Конституція УРСР*. — К., 1978.
15. *Літопис Руський*. — К., 1990.
16. *Літопис Самовидця*. — К., 1971.
17. *Повість минулих літ*: Літопис. — К., 1982.
18. *Права*, за якими судиться малоросійський народ, 1743 р. — К., 1997.
19. *Саксонское зеркало*. Памятник, комментарии, исследования / Отв. ред. В. М. Корецкий. — М., 1985.
20. *Слюсаренко А. Г., Тюменко М. В.* Історія української конституції. — К., 1993.
21. *Собрание* Малороссийских прав 1807 г. — К., 1992.
22. *Статут* Великого княжества Литовского 1588 года. — Минск, 1989.
23. *Статут* ВКЛ 1529 года. — Минск, 1960.
24. *Судебник* Казимира. — Вильнюс, 1967.
25. *Українська* Центральна Рада. Документи і матеріали: У 2 т. — К., 1996–1997.
26. *Хрестоматія* з історії держави і права України: У 2 т. / За ред. В. Д. Гончаренка. — К., 1997.

Підручники і посібники

27. *Історія держави і права України*: Підручник: У 2 ч. / За ред. А. Й. Рогожина. — К., 1996.
28. *Історія держави і права України*: Академічний курс: У 2 ч. / За ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина. — К., 2000.
29. *Іванов В. М.* Історія держави і права України: Навч. посіб. — К.: Атіка, 2003.

30. *Іванов В. М.* Історія держави і права України: Навч. посіб.: У 2 ч. — К.: МАУП, 2002–2003.
31. *Іванов В. М.* Практикум з історії держави і права України: Навч. посіб. — К.: МАУП, 2006.
32. *Іванов В. М.* Історія держави і права України: Навч. посіб. — К.: Атіка, 2007.
33. *Іванов В. М.* Історія держави і права України: Підручник — К.: МАУП, 2007.
34. *Історія держави і права України:* Навч. посіб. / За ред. А. С. Чайковського. — К., 2000.
35. *Історія держави і права України:* Курс лекцій / За ред. В. Г. Гончаренка. — К., 1996.
36. *Історія українського права:* Навч. посіб./ За ред. О. О. Шевченка. — К., 2001.
37. *Кузьминець О. В., Калиновський В. С.* Історія держави і права України: Навч. посіб. — К., 2002.
38. *Кульчицький В. С., Тищик Б. Й.* Історія держави і права України: Навч. посіб. — К., 2001.
39. *Музиченко П. П.* Історія держави і права України: Навч. посіб. — К., 1999.
40. *Музиченко П. П., Долматова Н. І., Крестовська Н. М.* Практикум з історії держави і права України: Навч. посіб. — К., 2002.
41. *Терлюк І. Я.* Історія держави і права України: Навч. посіб.-практикум. — К., 1999.

Спеціальна та історична література

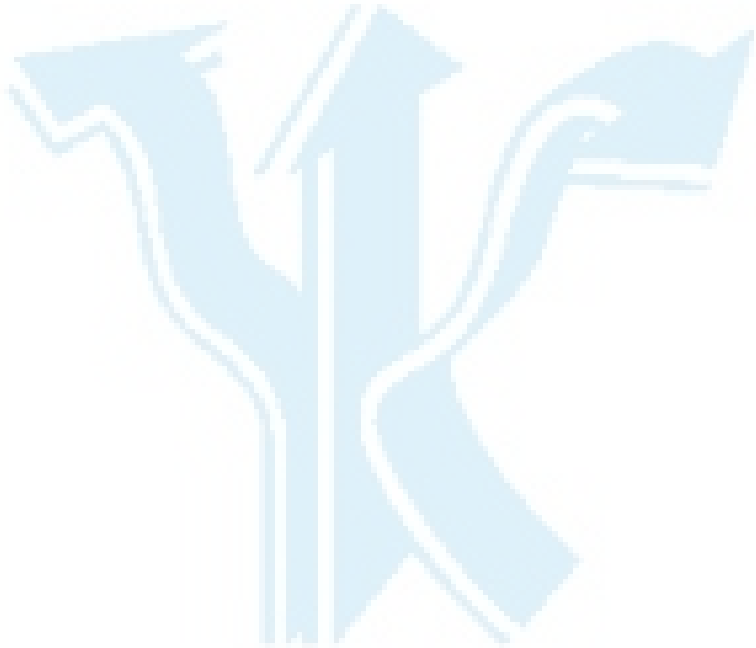
42. *Алексєєв Ю. М., Кульчицький С. В., Слюсаренко А. Г.* Україна на зламі історичних епох: Державотворчий процес 1985–1999 рр. — К., 2000.
43. *Бабий Б. М.* Очерк развития правовых исследований в Украинской ССР. 1918–1984 гг. — К., 1984.
44. *Білас І. Г.* Репресивно-каральна система в Україні (1917–1953 рр.): У 2 кн. — К., 1994.
45. *Білокінь С. І.* Масовий терор як засіб державного управління в СРСР: Джерелознавче дослідження (1917–1941 рр.). — К., 1999.
46. *Бойко В. Ф.* “Мала” судова реформа в Україні: необхідність, сутність, проблеми та перспективи. — К., 2002.
47. *Брайчевський М.* Конспект історії України. — К., 1993.

48. *Винниченко В.* Відродження нації. — Київ–Відень, 1920; К., 1990. — Ч. 1–3.
49. *Владимирский-Буданов М. Ф.* Обзор истории русского права. — Ростов н/Д, 1995.
50. *Володарі* гетьманської булави. — К., 1995.
51. *Гайдукевич В. Ф.* Боспорское царство. — М.; Л., 1949.
52. *Голубуцький В.* Запорозьке козацтво. — К., 1994.
53. *Голод 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів.* — К., 1990.
54. *Грабовський С., Ставроянні С., Шкляр Л.* Нариси з історії українського державотворення. — К., 1995.
55. *Гришук В. К.* Кодифікація кримінального законодавства України. — Львів, 1992.
56. *Грушевський М. С.* Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. — К., 1991–2000.
57. *Гуржій О. І.* Право в українській козацькій державі (друга половина XVII — XVIII ст.). — К., 1994.
58. *Гуржій О. І.* Українська козацька держава в другій половині XVII — XVIII ст. — К., 1996.
59. *Дорошенко Д.* Нарис історії України: У 2 т. — К., 1992.
60. *Іванченко Р. П.* Історія без міфів: бесіди з історії української державності. — К., 1996.
61. *Копиленко О. Л.* “Сто днів” Центральної Ради. — К., 1992.
62. *Копиленко О. Л., Копиленко М. Л.* Держава і право України 1917–1920. — К., 1997.
63. *Крип’якевич І. П.* Галицько-Волинське князівство. — К., 1984.
64. *Кульчицький В. С.* Державний лад і право в Галичині. — Львів, 1966.
65. *Лащенко Р.* Лекції по історії українського права. — К., 1998.
66. *Малик Я., Вол Б., Чуприна В.* Історія української державності. — Львів, 1995.
67. *Месяц В. Д.* История кодификации права на Украине в первой половине XVIII века. — К., 1963.
68. *Пресняков А. Е.* Княжое право в древней Руси: Очерки по истории X–XII столетий. — М., 1993.
69. *Павленко Ю., Храмов Ю.* Українська державність у 1917–1918 рр. — К., 1995.

70. *Падох Я.* Суди і судовий процес старої України. — Нью-Йорк — Львів, 1990.
71. *Панащенко В.* Соціальна еліта Гетьманщини. — К., 1995.
72. *Панюк А., Рожик М.* Історія становлення української державності. — Львів, 1995.
73. *Пашук А. Й.* Суд і судочинство на Лівобережній Україні в XVII–XVIII ст. — Львів, 1967.
74. *Революция на Украине: по мемуарам белых.* — К., 1990.
75. *Рыбаков Б. А.* Киевская Русь и русские княжества XII–XIII вв. — М., 1982.
76. *Свердлов М.* От Закона Русского к Русской Правде. — М., 1988.
77. *Сергійчук В. І.* Доля української національної символіки. — К., 1990.
78. *Скоропадський П.* Спомини. — К., 1992.
79. *Смолій В., Степанков В.* Українська національна революція середини XVII ст.: проблеми, пошуки, рішення. — К., 1999.
80. *Смолій В. А., Гуржій О. І.* Як і коли почала формуватись українська нація. — К., 1991.
81. *Тихомиров Н.* Пособие для изучения Русской Правды. — М., 1953.
82. *Тищик Б., Віварченко Б.* Суспільно-політичний лад і право України у складі Речі Посполитої та Литовської держави. — Львів, 1996.
83. *Ткач А. П.* Історія кодифікації дореволюційного права України. — К., 1968.
84. *Толочко П. П.* Київська Русь. — К., 1996.
85. *Українська революція і державність (1917–1920 рр.).* — К., 1998.
86. *Українське державотворення: невитребуваний потенціал: Словник-довідник / За ред. О. М. Мироненка.* — К., 1997.
87. *Усенко И. Б.* Первая кодификация законодательства Украинской ССР. — К., 1989.
88. *Усенко І. Б.* Україна в роки непу: доля курсу на революційну законність. — Харків, 1995.
89. *Чехович В. А.* Проблеми національно-державного будівництва України в роки непу. — Харків, 1995.
90. *Шабульдо Ф. М.* Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского. — К., 1987.
91. *Шевчук В. П., Тараненко М. Г.* Історія української державності: Курс лекцій. — К., 1999.

92. *Щербина П. Ф.* Судебная реформа 1864 г. на Правобережной Украине. — Львов, 1974.
93. *Юшков С. В.* Русская Правда: Происхождение, источники, ее значение. — М., 1950.
94. *Яворницький Д. І.* Історія запорізьких козаків: У 3 т. — К., 1990–1993.

МАУП

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Тематичний план дисципліни	
“Історія держави і права України”	4
Зміст дисципліни	
“Історія держави і права України”	6
Вказівки до виконання контрольних робіт	28
Теми контрольних робіт	29
Контрольні питання	30
Список літератури	36

Відповідальний за випуск *А. Д. Вегеренко*
Редактор *М. В. Дроздецька*
Комп'ютерне верстання *А. М. Голянда*

Зам. № ВКЦ-4215

Формат 60x84/₁₆. Папір офсетний.
Друк ротатійний трафаретний. Наклад 50 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

ДП «Видавничий дім «Персонал»
03039 Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. XX

*Свідectво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008*